С.Ж. АСФЕНДИЯРОВ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ МЕДИЦИНА УНИВЕРСИТЕТІ

ҒЫЛЫМИ КІТАПХАНА

Қазақстандағы медицина саласының атасы, медицина ғылымының докторы, профессор, Қазақстан Ұлттық ғылым академиясының академигі Рақышев Алшынбай Рақышұлы (1931-2020)

С.Ж. АСФЕНДИЯРОВ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ МЕДИЦИНА УНИВЕРСИТЕТІ

Библиографиялық көрсеткіш

Алматы 2026 ж.

Оқырмандарға

Қазақстандағы медицина саласының атасы, медицина ғылымының докторы, профессор, Қазақстан Ұлттық ғылым академиясының академигі Алшынбай Рақышұлы Рақышевке арналған биобиблиографиялық көрсеткіш. /Құрастырған: Елеукенова Салтанат Ахмедуллақызы, С.Ж. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті Ғылыми кітапханасының Ақпараттық-әдістемелік бөлімінің меңгерушісі. – Алматы, 2026. – 56 б.

Биобиблиографиялық көрсеткіште ғалымның өмірі мен еңбек жолына қатысты мәліметтер, ғылыми-педагогикалық қызметі мен ғылыми еңбектері жинақталған. Көрсеткіш оқырмандарды академик Алшынбай Рақышұлы Рақышевтің өмірі, қызметі және ғылыми мұрасымен тереңірек таныстыру мақсатында ұсынылады.

Рақышев Алшынбай Рақышұлы

Алшынбай Рақышев қазақстандық медицинаның дамуына елеулі үлес қосты. С.Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ Анатомия кафедрасында 25 жыл бойы басшылық етті. «Энергетикалық газ лазерлері сәулеленуінің нерв және тамыр жүйелеріне әсерін» зерттеу бойынша мәселелерге эксперименттік әзірлеу жүргізді.

Алшынбай Рақышев ғылымды дамытуға, кадрлар даярлауға және медициналық жоғары оқу орындарының қазақстандық жүйесін қалыптастыруға елеулі үлес қосты. Академик ірі ғылыми форумдарда сөз сөйледі, 1980 жылы Парижде медицинадағы лазерлерді қолдану жөнінде дүниежүзілік қауымдастыққа Құрметті президенті болып сайланды.

Оның төрт томдық «Адам анатомиясының атласы» атты еңбегі үш тілде жарық көрсе, медицина саласындағы оқулықтың мемлекеттік тілде шығуына көп еңбек сіңірді. Академик «Қазақ медициналық терминологиясын әзірлеу мен енгізудің ғылыми негіздері»

бағдарламасын оқу үрдісіне енгізуге көп еңбек сіңірді. Ол Денсаулық сақтау министрлігі жанындағы терминологиялық комиссияның, Қазақ ұлттық энциклопедиясының Бас редакциясында қызмет етті, Қазақстанның адами капиталдың дамуына, ұлттың интеллектін қалыптастыруға үлкен үлес қосты.

Алшынбай Рақышұлы 1931 жылы Қарағанды облысы, Қарқаралы ауданы, Тегісшілдік ауылында дүниеге келген. 1950 жылы Қарағанды медициналық институтына оқуға түсіп, оны бітірген соң аспирантурада оқуын жалғастырды. 1961 жылы кандидаттық диссертациясын қорғаса, 1963 жылы «Қалыпты анатомия» кафедрасының доценті атанады. 1964 жылы Целиноград қаласындағы жаңа медициналық институттың оқу және ғылыми жұмыс жөніндегі проректоры болып тағайындалады. 1966 жылы докторлық диссертациясын қорғау үшін Ленинградқа ауыстырады. Павлов атындағы Физиология институтының нейроморфология зертханасында аға ғылыми қызметкер ретінде жұмыс істеді.

Алшынбай Рақышев 1968 жылы Алматы мемлекеттік медицина университетінің Қалыпты анатомия кафедрасына шақырылады. 1969-1977 жылдары Алшынбай Рақышұлы Алматы мемлекеттік медицина институтының оқу ісі жөніндегі проректоры болып жұмыс істеді. Институттың оқу процесін басқара отырып, оқу-әдістемелік жұмысты жан-жақты жетілуіне көп көңіл бөлді. Рахишев медицинада лазерлерді қолдану жөніндегі дүниежүзілік қауымдастықтың құрметті президенті болып сайланды. 1994 жылы ұлттық патент ведомствосы оған емдеу мақсатында лазерлерді қолдану бойынша өнертабысы үшін авторлық куәлікке ие болады. Алғаш рет ҚР жоғары медициналық мектебі үшін мемлекеттік тілде екі томдық Адам анатомиясы бойынша оқулықты жазған да А. Рақышев еді.

1978 жылдан бастап А.Р. Рақышев – Қазақ ұлттық медицина институтының қалыпты анатомия кафедрасының меңгерушісі, ал 2003 жылдан бастап-құрметті меңгерушісі, сондай-ақ Қарағанды медицина академиясы мен Астана медицина академиясының құрметті профессоры атанды.

Биография академика Алшынбая Рахишева

Feci quod potui,
Faciant meliora potentes.

Я сделал все, что смог,
кто может, пусть сделает лучше

АКАДЕМИК НАН РК, ПРОФЕССОР РАХИШЕВ АЛШЫНБАЙ РАХИШЕВИЧ

Родился 19 апреля в 1931 году в селе Тегисшилдик (ныне аул имени Т.Аубакирова) Каркаралинского района Карагандинской области. Начальную школу окончил в ауле, а семилетнюю – в колхозе Калинина Кульболдинского сельсовета на родном языке. После окончания педагогического училища им. Абая, работал учителем начальных классов и мечтал продолжить учебу. Чтобы реализовать свою мечту в 1949 году он выехал в Алма-Ату чтобы поступить в высшее учебное заведение. Кроме того, Алма-Ата привлекала к себе как научный, культурный и образовательный центр Казахской Республики.

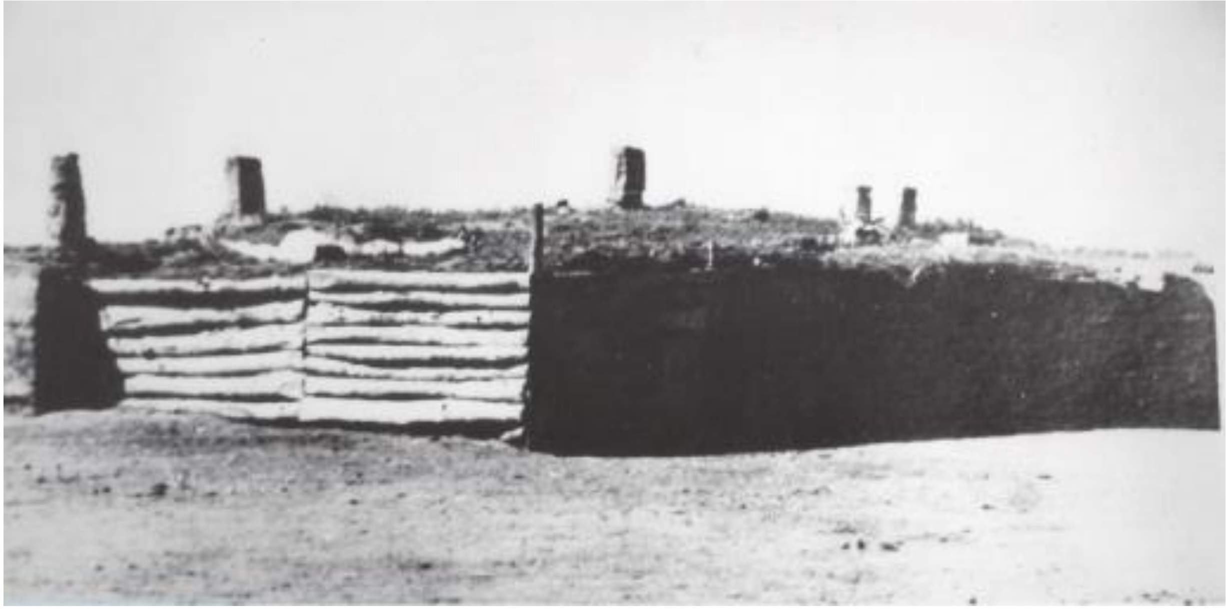

Дом где родился и прошло детство Каркаралинский район, колхоз «Тегисшил»

Семья: слева направо: бабушка Рахима, Отец Ракыш, сестренка Бахтыла, мама Зейнеп. Второй ряд: сестренка Куляндa и Алшынбай

Инициацией его неуемного желания попасть в столицу было очень важное обстоятельство: впервые по радио он услышал арии из оперы Бородина «Князь Игорь». А.Р. Рахишев очень любил музыку, доводилось дирижировать самодеятельным оркестром в училище, но более всего его потрясло то, что оперу написал химик, который одновременно являлся членом «могучей кучки» (так называли в России сообщество великих русских композиторов конца XIX века). Поэтому его желание услышать, увидеть и узнать все о городской, столичной жизни укрепилось и побудило к скорейшему выезду в Алма-Ату (поездка осуществилась через Новосибирск и длилась 6 суток).

В 1949 году он прибывает в Алма-Ату и без вступительных экзаменов становится студентом первого курса химического факультета Казахского государственного университета им. С.М. Кирова, так как диплом с отличием гарантировал ему право поступления в ВУЗ без экзаменов. Его родственники и близкие друзья, зная о его музыкальных способностях, даре импровизатора и виртуозном владении народными инструментами, советуют поступить в Алматинскую Консерваторию им. Курмангазы. Так состоялась встреча Алшынбая Рахишева с ректором Консерватории, выдающимся композитором современности Ахметом Жубановым. Выслушав молодого человека, Ахмет Жубанович поручил декану композиторского факультета Леониду Матвеевичу Шаргородскому проверить его музыкальный слух и владение ритмом. Шаргородский сделал заключение, что Рахишев обладает отличными данными

и может обучаться на факультете народных инструментов. Таким образом, абитуриент Алшынбай Рахишев за один день стал студентом двух высших учебных заведений столицы и с рвением взялся за учебу.

Студент 1 курса консерватории

Но, в ноябре этого же года студент Рахишев серьезно заболел. У него обнаружили бруцеллез и ему пришлось срочно уехать в родной аул лечиться. После болезни в декабре 1949 года заведующая отделом образования районо уговорила Алшынбая остаться работать учителем младших классов. Он работал на две ставки, преподавал детям казахский язык.

В 1950 году Казанский стоматологический институт организовывает в Караганде Карагандинский медицинский институт. Ректором медицинского института был назначен Поспелов Петр Моисеевич. Молодой абитуриент Рахишев был принят на первый курс высшего учебного заведения и одновременно стал учащимся музыкального училища.

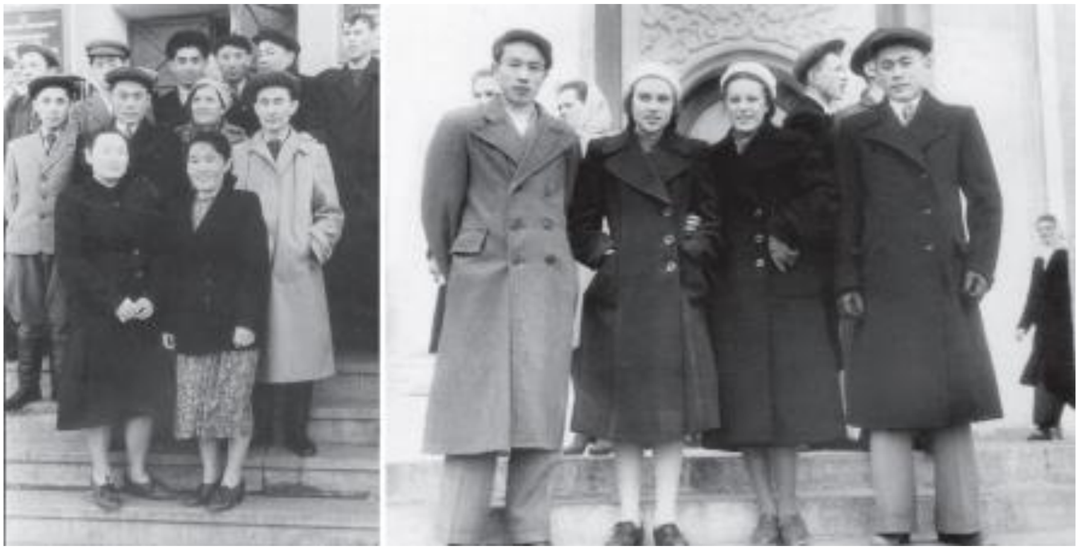

Студент Карагандинского медицинского института, 1 курс 1950 г

На первых занятиях

С сокурсниками

Тогда выпускник казахской средней школы не мог представить, как тяжело ему будет учиться, ведь занятия проводились на русском языке.

Об учебе в медицинском институте Алшынбай Рахишевич вспоминает с чувством юмора: «Тогда я еще не знал, как тяжело мне будет учиться. Я выпускник казахской средней школы, а обучение велось на русском языке, кроме того, уже на первом курсе мы начали изучать неизвестную нам ранее латынь. Я очень старался, но оценки по предметам у меня были очень низкие. Меня это угнетало и злило. Вскоре посетила мысль бросить учебу. В таком настроении я зашел к ректору Карагандинского медицинского института Петру Моисеевичу Поспелову.

Он, выслушав меня, сказал: – Голубчик! Я Вас понимаю, но не разделяю Ваше настроение. Учиться на врача всегда трудно не только казахам, но и русским. Не смейте отказываться от учебы. Если «двойки» Вас угнетают, то надо терпеть, бороться за то, чтобы превратить ее поначалу в «тройку». Наступит и для Вас время, когда «тройка» станет «четверкой». Если «двойка» и «тройка» Вас унижает, это неплохо. Значит, у Вас есть понятие чести. А человек чести должен иметь волю. Проявляйте волю, учитесь, голубчик. Может статься, Вас оставят на повторный год обучения на первом и последующем курсах. Не горюйте, и это Вам пойдет на пользу. Через 8-10 лет из Вас получится хороший доктор. Положитесь на меня, я буду следить за Вашей учебой. Учитесь и помните: корень учения горек, а плод сладок. Он встал из-за стола и, провожая меня до самой двери, сказал: «Всего доброго».

Выпускники лечебного факультета КГМИ 1957 г.

Последние занятия

У творческой жизни есть первые шаги. Вот так я сделал свой первый шаг в мир неизвестных мне невероятных трудностей и творческих исканий. Профессор Петр Моисеевич Поспелов настоял, чтобы я продолжил заниматься наукой, в аспирантуре. «Учись и многого достигнешь», вспоминаются напутственные слова незабвенного учителя, которого я всегда считал своим вторым отцом» (из воспоминаний).

Серьезный разговор с учителем

Учитель, наставник «второй отец»

В 1958 году, поступив в аспирантуру, Рахишев открывает для себя мир большой науки, служению которой он посвятил всю свою жизнь. А начал он с того, что первым из казахстанских ученых взялся за написание Казахско-русско-латинского словаря анатомических терминов. В свободное время от аспирантуры он собирал слова, переводил с латыни на родной язык, работал с лингвистами и филологами. И вот долгожданное событие - в 1963 году вышел первый том словаря, а через три года – вторая книга.

Главная республиканская газета «Казахстанская правда» посвятила выходу книги и ее автору целую заметку с такими словами: «Воспитанник Карагандинского института Алшынбай Рахишев еще на студенческой скамье увлекся идеей создания такого словаря. По собственному опыту знал он, как тяжело дается латинская терминология выпускникам национальных школ».

В 1961 г. я принимал участие в работе Всесоюзной научно-практической конференции, проходившей в г. Фрунзе (Киргизская ССР). Там я познакомился с Сибагатуллой Рыскалиевичем Карынбаевым, в то время, Министром здравоохранения КазССР. Установившийся между нами духовный контакт, сохранился на всю жизнь.

Всесоюзная научно-практическая конференция,
г. Фрунзе

Встреча с Карынбаевым С.Р. на Всесоюзной
научно-практической конференции в г. Фрунзе, 1961 г.

Участники конференции г. Фрунзе

В 1964 году первый секретарь ЦК Компартии СССР Н.С. Хрущев подписывает Указ о создании в г. Целинограде Медицинского института. Это решение было обосновано и подготовлено Министром здравоохранения СССР Курашовым и Министром здравоохранения Казахской ССР Карынбаевым С.Р. Ректором назначается Полетаев С.Д. В 1964 г. приказом Министра здравоохранения СССР Алшынбай Рахишев назначен проректором по учебной и научной работе вновь созданного Целиноградского медицинского института. Эту работу он совмещаете обязанностями заведующего кафедрой нормальной анатомии этого института.

Слева направо: проректор по учебной и научной работе Целиноградского мединститута, доцент Рахишев А.Р. ректор Карагандинского мединститута, доцент П.М. Поспелов зав. кафедрой нормальной анатомии Карагандинского мед. института, проф. Нугманова Х.С. ректор Целиноградского мединститута, доцент Полетаев С.Д.

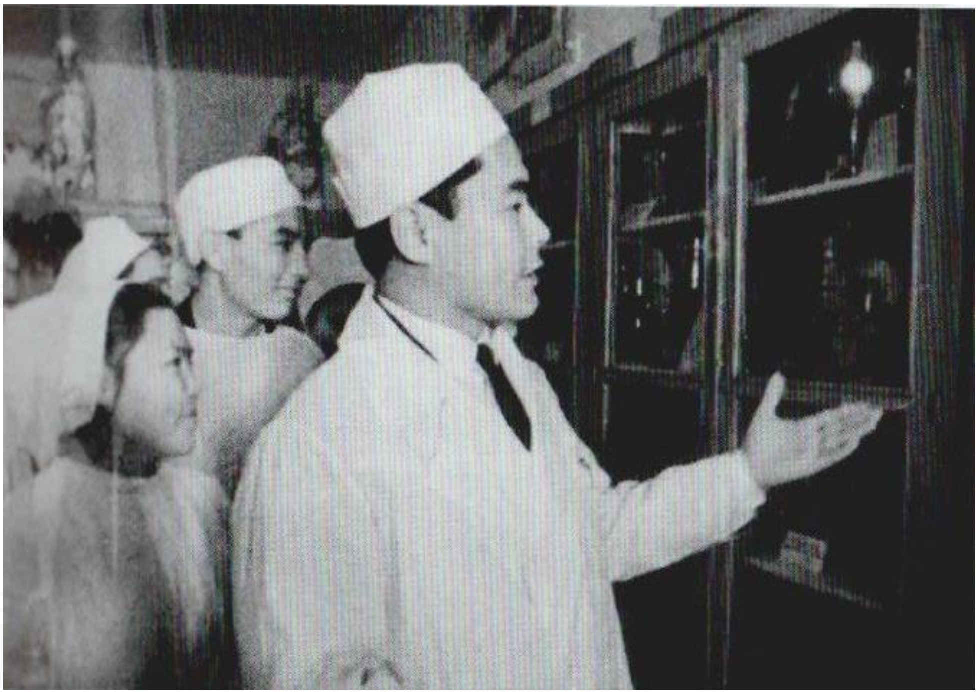

Занятие со студентами

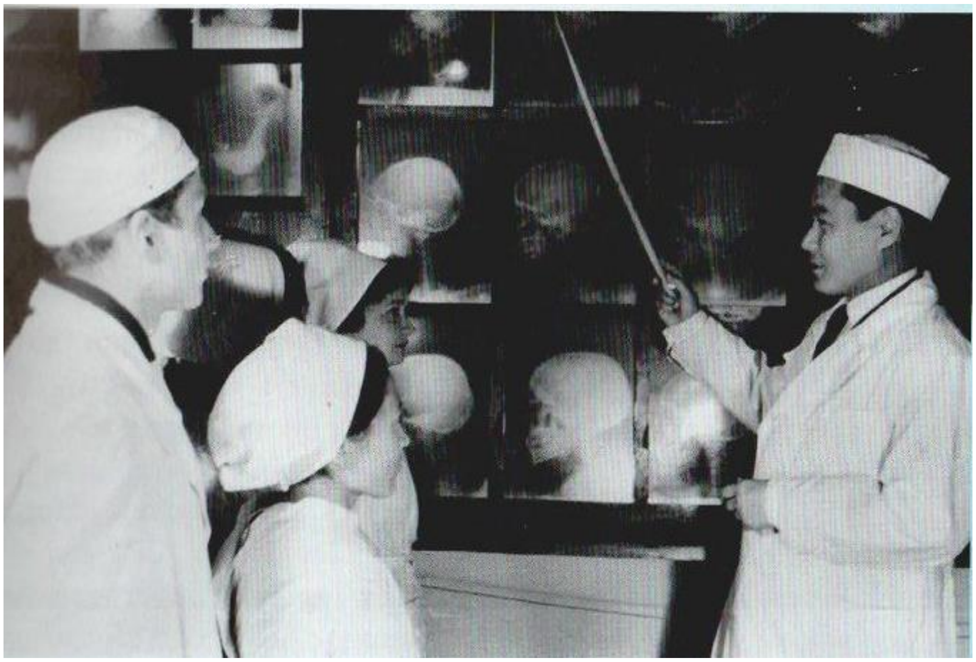

Со студентами в кабинете рентгенодиагностики

Доцент Рахишев А.Р. на экзамене по анатомии в Целиноградском мединституте

Так, в 33 года Алшынбай Рахишевич стал первым представителем администрации этого института, первым заведующим кафедрой одного из основных предметов - нормальной анатомии. Рахишев А. являлся соруководителем первой кандидатской диссертации, выполненной в этом институте, а его диссертация стала первой докторской диссертацией, защищенной под эгидой этого института. Кроме того, терминологический «Казахско-русско-латинский словарь анатомических терминов», вышедший в 1966 году, стал первым печатным изданием этого института. Теперь студенты-медики Казахстана получили к новому учебному году хорошее пособие.

В 1965 году, в первые годы функционирования самого молодого вуза во всем Советском Союзе, Рахишеву А.Р. удалось организовать и провести Всесоюзную научно- практическую конференцию с участием ведущих ученых-медиков из Москвы и Ленинграда.

Целиноградский медицинский институт, у истоков которого он стоял, стал одним из крупных научных центров не только в Казахстане, но и на всем постсоветском пространстве. Сегодня - это Астанинская медицинская академия - крупный научный и учебный центр медицинской отрасли, почетным профессором которой он является ныне.

В 1966 году МЗ ССР для завершения работы над докторской диссертацией, Алшынбая Рахишевича переводят в г. Ленинград, где он работает старшим научным сотрудником в лаборатории нейроморфологии (Зав. лабораторией - Колосов Николай Гриюрьсвич) института физиологии им. Павлова с прикомандированием к кафедре анатомии (начальник кафедры - Мурат Валерий Николаевич) Военно-медицинской Академии. В 1967 году Рахишев А. успешно защищает докторскую диссертацию, показав доскональные знания исследуемых проблем, но и самое значимое - отменное владение русским. Он был удовлетворен, эта было победа! Результатом его огромного труда, упорства и блестящих знаний было получение звания «Профессор».

«На защиту моей диссертации из Казахстана прибыли Карынбаев Сибагатулла Рыскалиевич - ректор Алма-Атинского госмединститута (бывавший дважды Министром здравоохранения и дважды ректором АГМИ) и Субханбердин Салькен Хасенович - начальник КазГАПУ, литератор, фармацевт, крупный организатор здравоохранения, любимец народа. Несмотря на тотальную занятость и всевозможные сложности, они нашли время и возможность оказать мне поддержку. Это наполняло меня гордостью и ко многому обязывало», вспоминает Рахишев. В дальнейшем он был приглашен на должность профессора кафедры нормальной анатомии Алма-Атинского государственного медицинского института.

В 1969 году Карынбаев С.К. будучи ректором Алма-Атинского медицинского института, приглашает на должность проректора по учебной работе Алшынбая Рахишевича.

Алма-Атинский государственный медицинский институт.
Ректор института Карынбаев С.Р. с сотрудниками, 9 Мая 1970 г.

Карынбаев С.Р., Рахишева А.Р. на всесоюзной конференции морфологов,
Алма-Ата, 1973 г.

Общение в процессе учебы в докторантуре с известными учеными, крупнейшими представителями науки СССР и сформировало его дальнейший путь ученого-исследователя.

Будучи профессором кафедры нормальной анатомии разрабатывал научную тематику:

1. Структурно-функциональная организация вегетативной нервной системы.
2. Особенности регенерации периферической нервной системы.
3. Влияние гелий-неонового лазерного излучения на сосудистую и нервную систему.
4. Формирование и унификация Национальной анатомической медицинской терминологии.

С 1978 и дальнейшие годы профессор Рахишев А.Р. возглавлял кафедру нормальной анатомии и одновременно был проректором по учебной части. Несмотря на высокую занятость в научной деятельности, добросовестно выполнял свои административные обязанности, и многие его студенты вспоминают о нем, как о грамотном и справедливом руководителе.

Сегодняшние профессора и доктора медицинских наук с трепетом вспоминают об Алшынбае Рахишевиче, как будучи студентами они контактировали с проректором по вопросам практической защиты интересов студенчества.

С начала руководства кафедрой профессору Рахишеву, буквально за 3-4 года удалось собрать блестящую команду из десятка талантливых молодых ученых-выпускников Алма-атинского мединститута, из которых многие вышли в научную жизнь.

В лазерной лаборатории кафедры с молодыми учеными

В те годы в советской медицине началось активное исследование лазерного излучения. Научная мода не обошла стороной и АГМИ. Молодые ученые выдвигали гипотезы применения этой технологии в лечении разных органов. Однако все это было лишь в теории и без доказательной базы.

Тогда Рахишев А.Р. решил сам начать экспериментировать с лазерным излучением. Результаты полученных исследований оказались феноменальными. И впервые в мире экспериментально доказал стимулирующий эффект низкоэнергетических газовых на лазеров на нервную и сосудистую системы человека. Эти исследования в буквальном смысле стали прорывом в мировой медицинской науке, который поставил лазерное излучение на службу здоровью человека.

В гистологической лаборатории с аспирантами кафедры

Рахимов А. Р. в лабораториях кафедры за экспериментом

Однако для советских ученых в то время успешный эксперимент eine не означал признание их открытий научным сообществом страны. Чтобы запатентовать свое изобретение, нужно было пройти большое число согласований и других бюрократических процедур. К слову, патент на собственное изобретения получен лишь в 1994 году. А тогда он не стал отправлять свои идеи в Москву и собрал конференцию морфологов Казахстана, где представил результаты своих исследований.

Его открытия получили не только профессиональное признание, но и вызвали большой интерес среди коллег. Вскоре Алшынбай Рахишевич докладывал о результатах своих опытов уже на Всесоюзном съезде анатомов в Ташкенте.

Достижения ученого из Казахстана обсуждались не только но всем Советском Союзе, но и за рубежом. Его приглашают выступить с докладом на международных конгрессах в Токио и Мехико. А в 1980 году в Париже профессор Рахишев был избран почетым президентом Всемирной ассоциации по изучению применения мягкого лазерного излучения в медицине. Под его руководством на кафедре нормальной анатомии АГМИ была сформирована рабочая группа по исследованию мягкого лазера.

На международном конгрессе в Мехико, 1980 г.

DIPLOMA

LA FEDERACION INTERNACIONAL DE ASOCIACIONES DE AMATOMISTAS

OTORGA EL PRESENTE DIPLOMA A

Dr. Alshinbay Rachishev

POR SU PARTICIPACION CIENTIFICA EN EL XI CONGRESO INTERNACIONAL DE ANATOMIA.

México, D. F., Agosto de 1980

JUNNOSUKE NAKAI

ACOSTA VIDRIO

Казалось бы, такой триумф должен иметь только лучшее продолжение в карьере казахстанского ученого. Однако вместо признания его заслуг и открытия возможностей дальнейшей работы над своими исследованиями в мировом масштабе, впереди Рахишева ждали непростые годы.

Сегодня покажется диким, что неприятности в личной жизни могут повлиять на работу человека, а уж тем более такого масштаба личности, как Алшынбай Рахишев. Но именно после развода со своей супругой в его карьере наступил темный период.

Партийной номенклатуре было все равно, и заслуги и достижения ученого, их не интересовали исследования, которые двигали советскую медицину вперед, им нужна была жертва. Сначала Рахишева без соблюдения каких-либо правил и норм исключают из партии. А затем своей научной базы на кафедре нормальной анатомии АГМИ лишается рабочая группа по изучению мягкого лазера, созданная после конференции в Париже.

С опальным профессором перестали общаться коллеги и те, кто когда-то называл его своим другом. Ученого лишили возможности работать и обучать новых аспирантов. Затем профессора Рахишева, который являлся почетным президентом Всемирной ассоциации по изучению мягкого лазера в медицине, перепали выпускать за границу.

«Так как исследования лазера в СССР существенно шире, чем в других странах, необходимо пригласить Вас, выдающегося медика из Советского Союза, как докладчика и председателя заседания», - говорится в телеграмме-приглашении на международный конгресс Ассоциации в Пальма де

Майорка в 1982 году. Рахишева на этот и другие международные форумы так и не пустили. Профессор с мировым именем, чьи заслуги были высоко оценены медицинским сообществом планеты, оказался чужим в своей стране.

К сожалению, такое отношение чиновников не могло сказаться на работе с ученого. Вместо научной деятельности ему приходилось тратить много времени на бессмысленные объяснительные беседы с партийной номенклатурой. Многочисленные запреты и препоны отразились не только на деятельности Рахишева и ею учеников, но и отбросили советскую медицинскую науку на много лет назад.

Несмотря на все трудности и порой полную безысходность, Алшынбай Рахишевич никогда не унывал, и продолжал усердно работать. Он добился, чтобы группа, созданная при кафедре нормальной анатомии АГМИ, обрела новую прописку в ведущем академическом центре того времени - Институте ядерной физики академии наук Казахской ССР. Открытие этой лаборатории стало грандиозным достижением, поскольку медицинская наука тогда являлась исключительно отраслевым направлением в системе Минздрава. Возглавить этот центр Рахишев пригласил своего ученика Азата Абдрахманова.

«Это новое подразделение трудно было назвать научной лабораторией, ведь там кроме одного старого стола, сломанного стула и 5,5 штатных единиц ничего не было», - вспоминает профессор Абдрахманов.

За несколько лет лаборатория переросла в десятки новых помещений, приобрела современное оборудование и получила возможность проводить исследования ионизирующих излучений на центральную нервную систему. Вместе с коллегами-физиками и конструкторами ученые центра Рахишева впервые в республике провели опытно-конструкторские работы по созданию оборудования для биологического канала атомного реактора. Лаборатория сотрудничала с ведущими научными центрами страны, результатом взаимодействия стали многочисленные исследования, которые положили начало большому количеству открытий.

С началом перестройки отношение к ученому изменилось. Его восстановили в партии и сняли все необоснованные обвинения, Профессор смог спокойно заниматься научной работой.

Кафедра нормальной анатомии КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова

Лекцию читает академик Рахишев А.Р.

На занятиях со студентами

Профессор А.Р. Ракишев отвечает на вопросы студентов первого курса

Своей профессорско-преподавательской деятельностью доктор медицинских наук, академик Алшынбай Рахишев внес неоценимый вклад в дальнейшее развитие науки. Он смог подготовить специалистов, которые сегодня продолжают заниматься фундаментальными исследованиями. Под его руководством были защищены 30 кандидатских и 5 докторских диссертаций.
А. Рахишев является автором 200 научных работ и 18 монографий, учебников, атласов, словарей.

Передав знания и опыт, Алшынбай Рахишевич сосредоточился на том, с чего он начинал свою научную деятельность. Ученый занялся формированием и унификацией национальной анатомической медицинской терминологии.

На ученом совете

В конце 90-х уже в ранге академика Алшынбай Рахишев руководил программой «Научные основы разработки и внедрения казахской медицинской терминологии в учебном процессе».

В 2004 году он возглавил терминологическую комиссию при Министерстве здравоохранения Республики Казахстан. Алшынбай Рахишевич стал автором двухтомного учебника «Адам анатомиясы», изданного на казахском языке. Позже под его руководством был подготовлен четырехтомный «Атлас анатомии человека», который по сути стал трехъязычным словарем. В 2013 году был издан трехтомный учебник «Адам денесі» на государственном языке с четырехъязычным словарем анатомических терминов в издательстве «ГЭОТАР-Медиа» (Москва). Итогом многолетней научной и педагогической деятельности стали впервые выполненные на государственном языке фундаментальные труды, представляющие значительный научный интерес и оказывающие непосредственное влияние на образовательный процесс.

Обсуждение рабочих вопросов по терминологической тематике с сотрудниками кафедры

С коллегами по университету

В одном из интервью Рахишев, отвечая на вопрос о его интересе к работе с терминологией, сказал: «Просто я патриот и очень люблю свой язык, народ, и так было всегда».

За свое трудолюбие, упорство и достижения в науке Алшынбай Рахишев неоднократно был отмечен разными наградами. Среди них: «Отличник здравоохранения», «Золотая медаль» КазНМУ им. С.Д. Асфендияровааза выдающийся вклад в медицинскую науку и образование, медаль «Санлак автор» («Выдающийся автор») за работу над созданием учебной литературы, орден «Құрмет» за заслуги перед государством, Независимая общенациональная премия «Тарлан» за заслуги в области науки и образования. «Почетный гражданин города Каркаралинска» - признание Родины, с особой гордостью говорил академик перечисляя награды.

Но самая главная награда для прославленного казахстанского ученого - его знания и открытия, которые он передал своим ученикам. И сегодня новое поколение медиков РК имеют возможность работать с этими исследованиями и изучать их на родном языке.

80-летие академика Рахишева А.Р.

По воле судьбы 21 апреля 2020 года в возрасте 89 лет ушел из жизни великий сын своего народа, оставив яркий след в мировой медицине, большое наследие в науке и образовании на родном языке, а так же детей, внуков и правнуков продолжающих его путь.

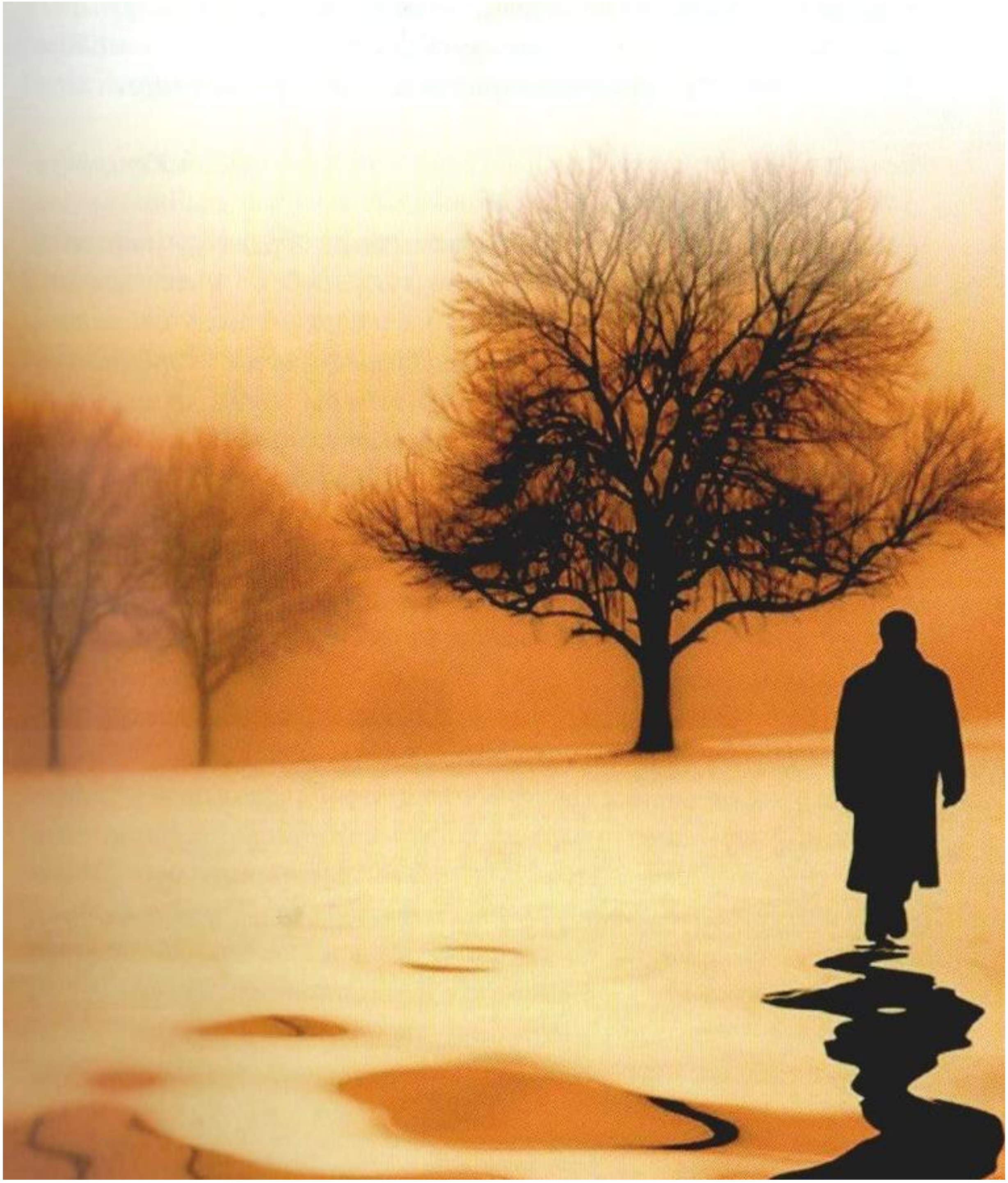

ҚАЛДЫРҒАН ІЗІҢ МӘҢГІЛІК...
(Ғалым-ұстаз Алшынбай Рақышұлын еске алғанда)

Жалған, алдамшы өмірдің сағаты да мезгілі жеткенде тоқтайды екен. Уақыт өз ырқымен қозғала береді, ештеңенің оны өзгертуге шамасы жоқ. Уақыттың жалғыз өлшемі бар: ол - адам ғұмыры. Адам ғұмырының жалғыз өлшемі бар: ол - арттағы ұрпақтың қамы үшін бітірген ісің.
Әбіш Кекілбаев

Алшынбай Рақышұлы! Халқымыздың ардақты перзенті, ұлттық медицина ғылымын дамытуға сүбелі үлес қосқан, анатомиялық атауларды тұңғыш рет қазақ тілінде сөйлеткен көрнекті ғалым, қаншама білікті ғалымдарды тәрбиелеген ұлағатты ұстаз, әрі медициналық жоғары білім ордасының дарынды ұйымдастырушысы ретінде де көптеген игілікті істердің ұйытқысы болғанына замандастары куә. Осы құрмет пен ілтипатқа толы есім аталғанда, Алшынбай Рақышұлының бұралаң-бұлтаңы мол өмірі мен республикадан асып одаққа, дүниежүзіне танылған ғылыми-зерттеу еңбектері, ұстаздық жолы, қоғамдық, азаматтық, адамгершілік сан-салалы іс-әрекеттері мен қызметтері: сонымен қатар мейір-шуақ төккен жайдары жүзі, әзіл-оспаққа толы жан жадыратар риясыз күлкісі, маңғаз тұлғасы, барқыттай жұмсақ қоңыр даусы көз алдымызға келері хақ.

Уақыт - ұлы таразы. Бізді мойындатар бір ұлы шындық бар. Ол - жиырмасыншы ғасырдың басы мен ортасы біз үшін, яғни қазақтың қоғамдық, әлеуметтік сана-парасатының өсіп-дамуы үшін зор бетбұрыс болғандығы. Ұлттық ғылым мен мәдениет, әдебиет пен өнер тап осы тұстан профессионалдық бастау алып дамыды, өсті. Бұл - әділеттің көзі алтын демекші, көз тесер шындық. Сол қатарда медицина сынды біз үшін жаңа, жас ғылым да сол кезеңнің жемісі. Демек, Алшынбай Рақышұлы да біз үшін сол заман туғызған биік тұғырлы тұлға. Өнерге, білімге, мәдениетке ұмтылған халықтың ортасынан жарып шығып, сол ғылымның іргетасын қаласқан толқынның бірегей өкіліне айналды.

Инемен құдық қазғандай дейтін ғылым атты ұзын һәм күрделі жолда біреулердің озып, біреулердің шаң қауып жатуы пәлендей оғаш әрекет емес. «Ер намысқа шабады, намысқа шапса алысқа шабады» деген халық даналығы қайыспас, қайтпас, қайсар, рухы берік Алшекең сияқты өр мінезді жандарға арналып айтылғандай.

Рақыштай асыл әке мен Зейнептей асыл ананың артында қалған сом алтынның сынығы Алшынбайдың ғұмыр сапары – тегіне лайықты перзент болудың жарқын өнегесі. Маған Алшынбай Рақышұлының 80 жасқа толуына орай «Ізгілік тағылымы» атты кітапты жазу бақыты бұйырды. Кітапта

Алшынбай Рақышұлының өмірі мен өткен жолдары сарапқа салынды. Несі бар? Абыройлы өмір кешті. Қатарының алды болды. Жауапты қызметтер атқарды. Азаматтық парызын адал орындап, туған еліне еңбегін сіңірді. Еліне елеулі, халқына қалаулы болды. Адал еңбегі үшін алған марапаттары да бір басына жетерлік. Өмірден көргені де, көкірегіне түйгені де көп жанның қатпарлы сырлары молынан ашылып, өзіне тән парасат-пайымы мен баяндау мәнеріне лайықты жазылған бұл кітап оқырмады бейтарап қалдырмады деп ойлаймын.

Алшынбай Рақышұлы болмыс-бітімі де, жүріс-тұрысы да бөлек, табиғи дарын-таланты да ешкімге ұқсамайтын. Ділмәр тілді, сегіз қырлы, бір сырлы Алшекең кешегі сал-серілердің сарқытындай еді, домбырасын өмір бойы серік етіп, көңіл күйі келі енде күмбірлете күй тартып, кең тынысты, құлаққа жағымды қоңыр даусымен шырқатып ән де салатын, әсіресе Мәдидің «Қарқаралысын» келістіре орындаушы еді. «Атаңның баласы болма, Адамның баласы бол» деген Абай даналығын өмірлік ұстанымы еткен Алшекең өзінің кіндік қаны тамған, жер, ауа, суы нан нәр алып, балалығының бал дәурені өткен, бабаларының тері сіңген, ел-жұртының қуанышына бірге қуанып, қиындығына қабырғасы бірге қайысқан қасиетті туған жері Қарқаралысы туралы тебірене есіне алып, сағынышты сыр шертетін. Ақынжанды Алшекеңнің Қарқаралыға арналған өлеңі сондай сағыныштан туған еді.

Ортамызда жүргенде данышпан абыздай болып, бір өзі бір рулы елдей көрінетін қайран Алшекең 2020 жылдың 21 наурызында 90 жасқа қараған шағында ғұмыр сапарын аяқтап, мәңгілікке көз жұмды. Артына өлмейтін, елімен бірге жасай беретін бай мұра, өшпес өнеге, өсіп-өнген ұрпақ қалдырды. Ғалым-ұстаздың да өсиет етер арман-мұраты осы болған. Ол сонысымен де Тұлға!

Алшекеңнің ұлағатты жолын жалғастыратын шәкірттеріне, ұрпақтарына Алла сәулелі сана, бақытты, баянды ғұмыр бергей. Ұстаз аруағы олардың әр қадамдарын қолдап, қорғап жүрсін деген тілектеміз. *«Жасында көргені жоқтың қартайғанда айтары жоқ» деген нақыл сөзді жиі қайталайтын Алшынбай Рақышұлы, шынында да, даналық сөздер мен мақал-мәтел, ақыл-нақыл сөздердің қазынасы еді. Бүгінде қазына қарттықтың қасиетін жоғалтып алғандай ойсырап қалған жетім көңілімізге медеу іздеген сәттерімізде еріксіз естеліктерге ой жүгіртеміз».*

«Ғұмыр сапарымда көп нәрсені көрдім, өмірден үйрендім, дос-жаран, серік-шәкірттерімнің өзіне, сөзіне терең зер салдым. «Түйедей бойдан түймедей ақыл артық» деген қағиданы берік ұстандым. Өмірдегі ең ауыр нәрсе - ақылсызды жөнге салу. Мұны да жадымда ұстадым», - деген еді бір сөзінде Алшынбай аға. «Адамның ақыл-ойы қайық секілді, егер мақсат деген оның ескегі болмаса, орнынан қозғалмайды», - деген еді тағы бір сөзінде...

Тегінде жарқын өмір сүріп, жақсы ісімен танылған адамның аяулы тұлғасы

уақыт биігіне бағынбаса керек, оның адамгершілік қасиеттері мен атқарған игі істері барған сайын шоқтығы биіктеп, өзін құрмет тұтатын кейінгі тірілер санасында жаңғыра беретін сияқты. Қатар жүргенде көп мән бере қоймайтын іс-әрекеті мен сөздерінің астары ашылып, оның мінез-құлқының, азаматтық төлшемінің жаңа сырлары танылa түсері хақ.

«Жүз жыл жасап не керек, бір күндік ізің қалмаса» деп, аталарымыз тегін айтпаған. Адамның адалдығы, азаматтығы, бар болмысы, жасаған жасымен емес, еткен еңбегімен, қалдырған үлгісімен және ұлағатты ісімен бағаланатынын осы сөзден-ақ түсінуге болады.

Марқұмның жаны жаннатта болғай! Алла имандылық нұрымен соңғы мекенін жарық еткей.

ОЙ-ТОЛҒАНЫС

Бұл дүниеден кеткендер қайта келмес,
Күндерін, де жақсы өткен - болар елес!
Ерте ойланып артыңа із қалдырғын,
Хабарсыз кеп сұм өлім ырық бермес.

Ел не десе айтарын айта жүрер
Қиындықтан қорыққан мен жан емес,
Мен кетсем де дүниеден ісім өлмес,
Мен өзіме орнаттым ескерткіш қолдан келмес!

А.Р.
Алматы, 22.03.2013.

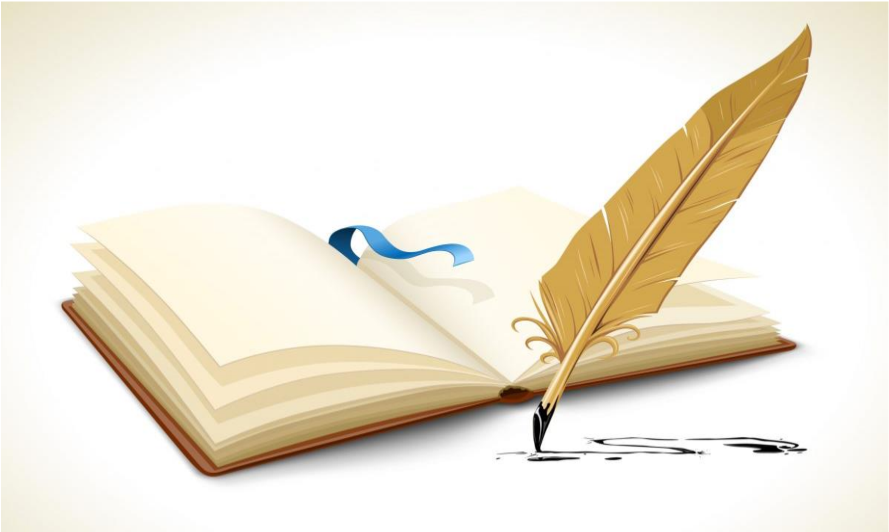

ТУҒАН ЖЕР - АЛТЫН БЕСІГІМ

1931-1932 жылдары елді жаппай ашаршылық жайлап, байтал түгіл бас қайғы деген заманда дүниеге келіппін. Қамбар руының ағайынды Қосбай мен Есбайдан тараған әкемнің біраз немере ағайындары малға жайлы, шөбі шүйгін Жарлы өзенінің бойын мекендепті. Мен туған кезде колхоздастыру науқаны жүріп жатқан кез екен, аудандық милициядан екі аттылы кісі келіп, әкемді бай-құлақтың тұқымы, малы көп, малай жұмсайды деген айыппен тергеуге Қарқаралыға жаяу айдап әкетеді. Азын-аулақ мал жиып, тәуір бөрік киген кісіні қанағыш, үстем тап өкілі деп жирендірген заманның талай жазықсыз жандарға жапа шектіріп түбіне жеткен зобалаңының аяусыз құрығына ілінген әкем кетіп бара жатқанда шешеме: - Заманның беті жаман. Осы кеткеннен кайтамын ба, қайтпаймын ба, білмеймін, баламның атын Алшынбай қой, - деп айтуға ғана үлгерген екен. Оның мәнісін кейін мен есейгенде айтып бергені бар. Әкем сол кеткеннен 2-3 айдан соң әйтеуір сәті түсіп, ақталып аман-есен қайтып келіпті. 50 шақты қой, жиырма шақты жылқы, он шақты сиыры аралас ірі қарасы бар әкем өзінің ағайын-туыстарына ғана емес, менің шешемнің туыстарына да қарасып, ашаршылықтан аман қалғандықтарын туыстар ризашылықпен айтып отыратын. Ал қолындағы бар асыраушысы күнкөріс малынан айырылғын елді жаппай аштық жайлап, Голощекиннің қанды қолымен миллиондаған қазақтың өмірін жалмағандығына тарих куә. Қазақстанның билігі қолына тиген Голощекин коллективтендіру саясаты мен мемлекетке ет тапсырудың сталиндік жоспарын сылтау етіп, қазақтың күнкөріс көзі болып табылатын малын түгел өкіметке өткізуге мәжбүр етті. «Асыра сілтеу болмасын, аша тұяқ қалмасын» деген голощекиндік ұранмен ауылдарда тігерге тұяқ қалдырмады.

Сөйтіп, мен туған жылы қазақ жерінде алапат аштық орнап, халық қырыла бастайды. Сол кездегі мұрағат деректері адам айтқысыз деректерді көз алдымызға әкеледі. Төрт жасқа дейінгі балалардың жаппай қырылғаны жөніндегі деректер жан шошырлық. Толық есебі жоқ деректердің өзінде қазақ халқының 1 млн.750 мыңы аштықтың құрбаны болған. Бұл нәубеттің қасіретін тартпаған бірде-бір қазақ ауылы, бірде-бір отбасы қалмаған.

Менің алдымда туған 7-8 бала індеттен шетіней берген көрінеді. Кейінгілерінің есімдері Саумалкөл, Тұрсын болатын. «Жұт жеті ағайынды» дегендей ол кезде ел ішінде неше түрлі жұқпалы аурулар көп және тез тарайтын. Дәрігер деген атымен жоқ. Мен туғанда ырым етіп, кіндігімді ауылдағы баласы көп Оразбек деген жақын ағайынымыз болатын, сол кісіге балтамен кестіреді.

1936-1937 жылдары латынша шала хат танитын әкемді жаңадан құрылған

Қарасу колхозына бастық етіп жібереді. Ол кездегі халықтың жағдайы қиын. Колхозға қарсы, өкіметке қарсы деген желеумен жазықсыз жандарды «халық жауы» деп айдап кетіп жататын. Олардың ішінде менімен педучилищсдс бірге оқыған Мағауия Мақышевтің, мединститутта бірге оқып, өкінішке орай өмірден ерте кеткен Манаш Кәрімовтың әкелері бар. Ол кісілер сол кеткеннен оралмады. Адамдар бір-бірінен қорқып, ел ішін үрей билегені соншалық, есік-терезелерін жауып алып отыратын.

Ес біле бастаған кезде байқағаным: әкемнің қолынан келмейтіні жоқ, ағаштан түйін түйетін бесаспап шебер, аяқ-табақ, қасықтан бастап, күбі, бесік, балта, шана, арба, кәшәуа (кошовка) басқа да үй тұрмысына, шаруа қажетіне жарайтын заттардың барлығын ерінбей-жалықпай өз қолымен жасайтын. Ол кезде дүкен деген жоқ, тұрмыс заттарын ел тек жекелеген шеберлердің қолынан ғана алатын. Әкем үлкен-үлкен ағаштарды таудан атпен сүйреп әкелетін. Оны аршып, кептірген соң шабуға кірісетін. Бейнеті көп осындай жұмысқа жегілген әкемнің ертелі-кеш ерінбейтін төзіміне таң қалушы едім. Әкем алғашқыда «Өнер» колхозы құрылғанда бригадир болып жұмыс істеді. Бір ауылдан он бірдей балташы шебер шыққандықтан колхоздың аты «Өнер» деп аталыпты. Олардың ішінде әкеммен немере ағайындас Мұқажан, Құдайберген, Байдүйсен, Сапар, Құсайын ақсақал деген кісілер болған. Солардың арасында су мен желді пайдалану арқылы жасалған диірменнің пайдасын ел ұзақ жыл көрді. Кейін бұл колхоздың аты Қаратал, Сталин, Бесоба, Тегісшілдік болып бірнеше рет өзгертілді, қазір қазақтың тұңғыш ғарышкері, батыр бауырымыз Тоқтар Әубәкіров атындағы ауыл.

Еті тірі, аздап сауаты бар, артық сөзге жоқ, ұстамды мінезді әкем елге сыйлы адам еді. Осы колхозға орын тепкен соң әкем үй салды. Шағын тоқал тамда менің балалық шағым өтті. Менен кейін Күләнда, Бақтылы атты екі қарындасым дүниеге келді. Бір-бірімізге сүйеу-демеу болып жүріп, олар да бой жетіп, кейін тұрмыс құрып, орындарын тапты. Қазір Алматыда тұрады, екеуі де балалы-шағалы, өсіп-өніп, немере-шөбере сүйген әже болды.

Есімде қалған тағы да бір оқиға: соғыс кезінде «Бәрі де майдан үшін!» деген ұранмен майдан жауынгерлеріне көмек беру ісі толассыз жүрді, ауданнан уәкіл, комиссия дегендер халықтан жиі-жиі есеп алып, майданға кімнің қандай үлес қосып, не беріп жатқанын тексеріп тұрады.

1943 жылы әкем майдан жауынгерлеріне танк құрастыруға арнап өзінің есебінен жиырма бір мың теңге берді. Жиырма бір мың теңге екі қап ақша болады екен, мен ол кезде мектепте 3-сыныпта оқып жүрген кезім, мен жазып отырдым әкем санады, ол кісі санды жатқа білетін. Байсеркеұлы Рақыштың өзінің жеке есебінен майдан жауынгерлеріне жиырма бір мың теңге аударғаны

жөнінде кезінде аудандық, облыстық газеттер сүйіншілеп жазып, Қазақстанның Орталық Партия Комитеті мен Қарағанды облыстық партия комитеті тарапынан мынадай жедел алғыс хат алған еді: Бригадиру колхоза «Тегисшилдик» тов. Байсеркину:

Примите от меня горячий привет товарищ Байсеркин за отчисление от своих личных сбережений 21 тысячу рублей на строительство танковой колонны. Секретарь ЦК КПбК Казахстана Скворцов (Алматы, 7111-38 6/1 5-35).

* * *

Карагандинский обком КП(б) Казахстана горячо приветствует и благодарит Вас товарищ Байсеркин за проявленную заботу об усилении технически мощи нашей доблестной Красной Армии тчк внесенные Вами 21 тысяча рублей из личных сбережений на строительство танковой колонны является ярким проявлением Вашего высокого долга перед Родиной. Секретарь Карагандинского обкома партии Мельников (Караганда, 7/6804-56-30-50).

Әкемнің мен білген тағы бір қасиеті ешуақытта мен сөйтіп едім деп кеудесін ұрып мақтанып, мастанып көрген емес.

А. Рақышұлының жеке мұрағатында Қарағанды облыстық «Советтік Қарағанды» газетінің 1955 жылғы 7 тамыз күнгі №155 (6087) саны сақталыпты. Қарқаралы ауданындағы Сталин атындағы колхоздың жүгері өсірушелер звеносының жұмысы жөніндегі «Жайқалған жүгері» атты мақалада Рақыш ақсақалдың мынадай бір сөздері бар:

«Мен ежелден егінмен айналысқан адаммын. Ана бір жылдары бидай мен тарыдан көп өнім алганымыз үшін көрмеге де барып едік. Тәжірибең мол еді ғой, биыл осы жүгеріні өсіріп көр, деген соң тәуекелге бел байлап, тастүйіліп кірісіп отырмыз. Қанша түсетінін қайдам,- деп сыпайылық көрсетті қарт.

- *Дегенмен, көзіңіз таразы, көңіліңізге қанық қой.*

- *Бидай мен тары бас жарғанда, қанша түсетінін дәнінен айыра қоюшы едік, ал жүгерінің түсімін білу сабагына шыққан собыгына байланысты көрінеді. Соған қараганда мына биік сабақтың әрқайсысына әлденеше собық қаптап шыгып келеді, білетіндермен әңгімелескенімізде, әр собықта 600- 700 дән болады екен, олай болса, гектарына ең кем дегенде 60 центнерден астық алуды қамтамасыз етеміз деп отырмыз.*

Бұл айтып отырғанымыз Қарқаралы ауданындағы Сталин атындағы колхоздың жүгері өсіруші звеносының бастығы Рақыш Байсеркин жолдас. Шынында да, оның күтіп-баптаған жүгерісі өте бітік шықты. Арам шөбін

отау, түптеу, сұару жұмыстары дер кезінде, сапалы жүргізілген. Рақыш отағасының өзі айтқандай өнімнің мол алынатыны сөзсіз».

Осы мақаладағы бір-ақ үзік көрініс көп жайтты аңғартып тұрғандай. Тәжірибелі диқанның өзіне артылған ел сенімін ақтау үшін үлкен жауапкершілік сезінгені аңғарылады.

Еңбек десе жанын беретін әкесі қандай істі қолына алса да нәтижесі ойындағыдай болғанша тыңбаушы еді, өзіне ғана емес, өзгелерге де талап қоя білетіндігінің, табан ет, маңдай термен келетін адал еңбегінің арқасында ауылдастары мен замандастарының шынайы құрметіне бөленді. Тіпті бидай ұшырып тазалайтын қырманды да замандастары «Рақыш қырманы» деп бертінге дейін атап жүрді.

Уа, кең дүние, дүние!
Бәріміз де бағынамыз бір Алланың ісіне.
Мәңгі бақи тыныштықта денелері жатыр ғой,
Ата-ана, әке-шеше, аға-іні, бауырлар,
Туған жердің топырағын жамылып,
Қамбарлардың төрінде!

А.Р.
Қыркүйек, 2015.

Әкем 20 жасында үйленбекші болып, жақын жердегі ауылдардан қалыңдыққа қыз іздейді. «Қарасу колхозында Игібай дегеннің 13 жастағы қызы бар екен» дегенді естіп, бір-екі досымен бір тойды сылтауратып көруге келеді. Қызды бір көргеннен ұнатады. Ол көргенде шешең талшыбықтай майысқан, шашы тобығына түскен аққұбаша, нәзік те әдемі қыз екен. Келген соң жеңгелеріне сол қызға үйленбек ойын айтады. Құда түсуге дайындалады. Құда жолына арнаған дастарқаны мен көйлек-көншек, шапанын алып құдалыққа барғандарда қыздың әкесі қырсығып ризашылық бермейді. Сондағы айтқан сылтауы: «жалғыз қызымды жарымаған кедейге бермеймін. Менің қызым тұрмыс-жағдайы түзу, ауқатты жерге бару керек». Жолдары болмаған құдалар амалсыз келген жолдары мен қайтып кетеді. Осы оқиғадан кейін де әне-міне дегенше бір-екі жыл өте шығады. Отағасы ойлана бастайды. Қолындағы жалғыз байлығы-қызына құда түсушілер жоқ. Түсіп келген біреуінің өзі соры қайнаған кедей болып шықты. Есі барда елін тауып, туған жері Балқаш бойындағы Тоқырауынға көшпекші болады. Ол жақтың топырағының құнары өзгеше, бидайы баданадай болатынын айтып, туған жерін сағынып жүргеніне де көп болған.

Ертең көшеміз деген күні мен әкеме хабаршы жібердім. Өйткені әкеңді іштей ұнатып жүретінім рас еді, әлі үйленбегенінен де хабарым бар. Біртоға, артық мінезі жоқ, өз ісіне берік, он саусағынан өнер тамған жігіттің мақтауын ел де жеткізіп жататын. Қызыма өмірлік серік болуға лайықты көріп, шын тілеуін тіледім. Хабар алған әкең, таң ата не де болса, берсе - қолынан, бермесе жолынан әкетпекші болып атқа қонады. Біз киіз үйді жығып, буынып-түйініп бола бергенімізде жетіп келді. Сау ете түскен жігіттер ай-шайға қаратпай Игібайдың қол-аяғын байлап арбаға таңды да тастады. Қызды іздесе жоқ, әрі-бері қарап кебеженің сыртында қылтиып шығып жатқан көйлегінің етегінен тауып, алып қашады. Қыз ұрлағандар кете салысымен, аттандаған Игібайдың дау сын естіп, жүгіріп келген көршілер отағасының қол-аяғын шешіп босатып алады. Қызын өзі ризашылығын бермеген адамның көз алдында көзін бақырайтып қойып ұрлап, әрі өзін байлап-матап арбаға таңып кеткен бассыздықтарына күйіп кетіп: «Осы бәле сенен келді. Сен болмасаң қайдан білетін еді менің көшетінімді?» деп дүлей ашуына ие бола алмаған қалпында маған қарай қынында жүрген пышағын сілтеп кеп қалды. «Сол күннен қалған белгі осы, сен үшін, Алшыкенім үшін пышаққа түстім ғой, құлыным. Тәуба, көрсететін жарығың бар екен. Қайта пышақ қабырғаны жанай тиіп, 4-5 қабырғамның етін тіліп кетті. Сүйегі аман қалды әйтеуір, әйтпегенде не боларын бір құдайдың өзі ғана білер еді,-дейтін байғұс апам. Иә, апам болмағанда әкем мен шешем қосылар ма еді, қосылмас па еді, олар қосылмаса

мен дүниеге келер ме едім, келмес пе едім, оны бір құдайдың өзі ғана білер еді ғой. Менің білетінім-апамды жанымдай жақсы көрдім; апамның да мен дегенде шығарда жаны ғана бөлек болып еді, марқұм.

- Нағашымның ашуының қаттылығына есейген кезде өзім де бір рет куә болғаным бар, - деп күліп есіне алады Алшекең.

- Калинин колхозында оқып жүрген кезім. Каникул кездерінде нағашыларымның ауылына келіп тұрамын, әдеттегідей төбелеріне көтеріп алады. Әсіресе қысқы каникулдың кезінде. Соғымның уақытында көңілі жақын ағайындар мен замандастар бір-бірін кезекпен соғым басына шақырысып, сый-сыбаға беріп жатады. Менің нағашыларыма келуім қашан да бір кіші-гірім тойға айналатын. «Бұл жолы да Алшыкен келді, домбырамен әнін тыңдаймыз» деген сылтаумен, менің төбемнің көрінуін аңдып жүретін замандастары кешке таман малдарын жайғастырған соң жиналып қалды. Әңгіме айтылды, үлкен ағаш астаумен ет әкелінде, ет желінген соң құрт қатқан сорпа ішілді, әңгіме арасында мен домбырамен ән айтып беріп отырдым. Біраз әзіл-қалжың, әңгімемен отырған соң үлкендер батасын беріп тарасты. Олар кетіп болған кезде атам керегедегі қамшыны жұлып алып, апамды арқасынан салып қалғаны. Аяқ астынан оқыс болған жайға түсінбей, араша түсугеде де үлгермедім.

- Иттің баласы, ел-жұрттың алдында сен менің абыройымды айрандай төктің. Алшыкенім келгенде етке нан салғаның не? Осы үйде ет аз ба еді? Алшыкеннен қалған етті ит жесін - деп, ашу қысып өршеленіп бара жатқанда, қолынан шап беріп, - «Ата, қойыңыз, апамның жазығы жоқ», - деп зорға ашуын бастық. Сонда біздің жаққа етке нан салу деген әдет енді-енді ғана келе бастағаны екен.

Балалық шағымнан менің ойымда қалған бір сурет: менің төбемнен құс ұшырмауға бар нағашы апамның мені көру үшін екі күннің бірінде біздің үйге келіп тұратындығы. Тегісшілдік пен Қарасудың арасы 7-8 шақырым. Ауыл арасы жақын. Қара сиырын бас жібінен ұстап алып, өзеннен өтіп жаяулап келіп жүреді сонда. Қалтасына мен жесін деп піскен ет, бауырсақ, құрт, ірімшігін салып алады. Кейде біз шешем екеуміз оларға барамыз. Бір күні шешем тор биеге мініп, мені мінгестіріп алып нағашыларымның ауылында 2-3 күн қонақ болып кайтып келе жатқанбыз. Ауылдың шетіне жете бергенімізде бір топ шидің арасынан бір шіл пыр етіп ұша жөнелгені. Тор бие үркіп қалып, жалт бергенде, екеуміз екі жаққа жалп етіп ұшып түстік. Шешемнің денесі ауырлау еді, орнынан тұруға шамасы келмей жатса да, еңбектеп маған қарай келе жатыр.
- Құлыным-ау, Алшыкенім-ау, аманбысың, тірімісің, жарығым-ау. Ай-күннің аманында сенен айырылып қала жаздағанымды көрмейсің бе? - деп жыларман болып, мені бауырына басып, көпке дейін өзіне-өзі келе алмады. «Құдайға мың

рахмет, сені сақтаған» деп дұғасын айтып, мені ұшықтап жатыр қайран анам. Ойлап отырсам, балалық шағымның ең қамсыз, қымбат та қимас сәттері аналарымның жанында өткен.

Нағашы апамның мен есейіп Қарқаралыдағы педучилищеде оқып жүрген кезімде де сыртта жүрген менің қамымды ойлап, қарны ашып, күйісі кетіп, жүдеп қалмасын деген уайыммен, өзінің үй-жайын, мал-жанын ұмытып, оқу бітіргенше менің қасымда болғаны күні бүгінгідей есімде. Әкем Бабин Шөрке деген тамыр орыстың тас қорасын жөндетіп, апам екеуміз тұратындай етіп жылылап, көрпе-төсегіміз бен ыдыс-аяғымызды әкеліп, ас-су дайындайтын қазан аспа жасатып берді. Менің сол кезде Қарағандыдан әкем әкеліп берген қалта сағатым бар еді.

Мақтанып қояйын, ол кезде менен басқа ешкімде ондай қалта сағат болған жоқ десем, өтірік емес. Сағатты апама қалдырып, апам түсінетіндей сабақтан қашан келетінімді ұзын тілі мен қысқа тілінің қай жерде болатынын сағаттың бетіне түкіріктеп қағаз жапсырып көрсетіп кетемін. Қарқаралы әжептәуір үлкен кент. Оқитын жерім біраз жерде. Апам тамақты дайындап, шайды қайнатып күтіп отырады. Сабақ күндегісінен 2-3 терде бітеді. Бір күні келсем тамақ дайын емес. Апам: «Ойбу, құлыным-ау, тамақ дайын болмай қалды. Мына сағатыңның тілі жылжымай тұр, не болғанын түсінбедім, қарның ашып қалды ғой, балапаным-ау, енді қайттім?» деп отты жағып жүріп, жылап жүр марқұм. Сөйтсем мен күндегі мезгілінде сағатты бұрауды ұмытып кетсем керек. Күнде алдымнан ішетін асымды дайындап, тосып отыратынына үйренген басым, бұртыңдап жүрмін апама. Жетпістен асқан апамды әбігерге салған сол балалығыма әлі күнге өкінемін.

Ең бір өкіништісі, ол кісінің өмірінің мағынасына балаған сүйікті қызы, менің анам Зейнеп өмірден ерте кетті. Ол кезде мен Қарағандыда мединституттың 2 курсында оқып жүргенмін. Күтпеген жерден «Анаң әл үстінде» деген жеделхат алып, төбемнен ашық күні жай түскендей болғаны күні бүгінгідей есімде. 1952 жылдың 8 наурызында анам қайтыс болды. Әлі қардың көбісі сөгілмеген уақыт. Сол жылы қар қалың болды, ауылмен екі ортада жол жоқ. Ат-шанадан басқа көліктің жоқ уақыты, оның өзі бірнеше күн жүретін жер. Мен жерлеуге үлгермедім. Маған енді оқудың да өмірдің де еш керегі жоқ сияқты. Мен үшін өмірдің бар қызығының есігі тарс жабылғандай қайғылы да қаралы күндер басталды. Осындай құлазыған көңіл күймен ауылға келіп, шешемнің топырағы кеппеген жас қабірін құшақтап, жер бауырлап күнде жылаймын. Әкемде менімен бірге келіп анадай жерде отырады, дұғасын оқиды, бірақ тіс жатыр ештеңе айтпайды. Әкемнің соншалықты беріктігіне, ұстамына ызам келеді. Маған анамнан кейінгі өмірдің ешбір жылуы жоқтай, өмірден баз кешіп, әкемді

де жек көріп кеттім. Сөйтсем, менің көңілім әбден суысын дегені екен ғой, қайран әкемнің. Іші қан жыласа да, мені қатайсын деп, сыртқа сыр білдірмей жүргені екен. Сол қайғылы күндерден қалған бір белгі менің жеке мұрағатымда сақталған анамды жоқтап жазған мынадай өлеңім екен.

Аяулы анам ЗЕЙНЕП ИГІБАЙҚЫЗЫНЫҢ
дүниеден өткен күні

Мен не жаздым, құдай-ау, жалғыз қалдым,
Көпсіндің бе, анамды неге алдың
Айдың күні аманда арманда қып,
Зар қақсатып біздерді не қылғаның?..

Кеттің алыс келмеске, біздер қалдық,
Анасыз бұл дүние болар тарлық.
Сен тұрғанда, қамқоршым, уайымсыз ем,
Енді түсті басыма қу жалғыздық.

Сары уайым жаныма түсті батып,
Байланады ішіме мұздай қатып.
Ардан таза ақ сүтіңді ақтауға
Жеткізбейтін құдайға мен не жаздым?

Қош бол енді, қайтейін, қымбатты анам,
Есіне алып күңіреніп отыр балаң.
Іші-бауырым ортеніп күйіп отыр,
Не келеді қолымнан, бар ма шарам?

Өсіріп ең әлпештеп, жалғызым деп,
Иіскеуші едің жатқанда қарнымнан кеп.
Енді мені кім иіскер бұрынғыдай,
Отыр енді жалғызың уайым торлап.

Қош бол, менің қамқорым, жаным анам,
Сені ойласам дем алар ауа тараң.
Орныңды кеп сипалар, есіне алып,
Артта қалған үш жетім туған балаң.

Мен әзірше өзімді жубатайын,
Өлең айтып есіме түскен сайын.

Кім жұбатар сендерді, халің нешік,
Қос жетімек Бақтылы, Күләтайым.

Бауырым-ай, қайтейін, Бақытжаным,
Сен жассың ғой, не болар сенің халің.
Кәрі қойдың жасындай жасы қалған
Күңіренгені батады-ау кәрі ананың.

Өсіріп ең басымнан құс ұшырмай,
Дауыл соғып, уақыт болды осылай.
Құлағыма ызыңдап келіп отыр
Айтқан сөзің дейтұғын «жалғызым-ай».

Қымбатты анам, көру жоқ енді сені,
Заман қалай өзгерер сенсіз енді.
Борышымды перзенттік ақтай алмай,
Армандамын, көкірегім болар шерлі.

Тағыда қош! Сүйікті туған анам,
Есіне алып күңіренер туған балаң.
Сен кеткен соң дүниеде нелер болды,
Мен өлгенде өзіңе айта барам...

А.Р.,
1952 жыл, 8 наурыз

Қаншама орны толмас қайғы, өзегіңді өртеген өкініш болса да, уақыт шіркін мойындатады екен. Біраз күнен соң есімді жинап, анамның соңында қалған тірілердің жайын ойлай бастадым. Мезгілсіз қайғы ешкімгеде оңай тиген жоқ. Қанатынан қайырылған құстай бір қабырғасы құлап әкем отыр. Әлі оң-солын тануға жетпеген екі қарындасымның күні не болады? Бөрімізден бұрын қартайған шағында жалғыз перзентінен айырылған апамның халін ойладым. Ана үшін перзентінен айырылудан ауыр қайғы жоқ болса да, сонда да өмірінің соңына дейін біздің тілеуімізді тілеп, шешемізден ерте айырылған біз сияқты жетімдерге қамқор болды. Апам анамнан кейін бес жылдан соң дүние салды. Алдың кеніш, артың пейіш болсын, жан апам!

Менің бұл өмірдегі ең аяулы да, ең ардақты жандарымның қос анамның мәңгілік мекендері Қарқаралы топырағында. Жер бесіктерің тыныш болсын, қос анам. Сендер менің мәңгілік сағынышымсыңдар.

Есіме түсіп қос Ана,
Басыңа келдім тағы да.
Есейсем де ер жетіп
Іздеймін де сағына! - деген құлыптастағы жазу сендердің алдарындағы өтелмейтін перзентгік парызымның бір тамшысы ғана.

Ауылға барғанда бірінші қос анамның бастарына барып дұға етемін. Кейбіреулер «алдымен әкеңнің басына бармағаның қалай?» деп жөн үйретпекші болады. Менікі өзіме жөн. Аналарымның орны мен үшін қашан да бірінші тұрады. Ол менің әкемнің орнын төмендеткендігіммнен емес. Әкемнің өз биігі өзінде.

(«Ізгілік тағылымы» атты ғұмырнамалық кітабынан)

Қайран ана, Қарт болсам да, сені іздеп сағынамын!
Амалым жоқ, Табиғаттың заңына бағынамын!
Артта қалған ұрпақтарың өсіп жатыр,
Соның бірі - ақ жарқын, ізгілікті
Әжесінің Зейнеп деген атын алып
Астанада той болуда ұлан - асыр!

Зор қуанышпен, Алшынбай атаң,
Сәуір, 2014 ж.

БІР-ЕКІ АУЫЗ КАЛЖЫҢ СӨЗ
КУРБЫЛАРҒА:

«Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін»,
Көргім келеді айтылған сөздің күшін,
Ұрып қалса дәл төбеден кейбіреуді,
Зіл сақтама қалжың ҒОЙ, ОНЫ түсін!

Елуде ел ағасы, тон жағасысың,
Одан әрі аласұрып жүрір алпысқа да келерсің,,
Жетпісіңде не жемедің, не демедің,
Сексеніңде жермен-жексенсің

Тоқсанында тоңкалаң асуға даярсың,
Жүзге келгенде терең суда әрең жүзгендей,
Қимылдауды, қылмыңдауды
тек түсіңде ғана көрерсің.

А.Р.
19.04.2012 ж.

ҚазҰМУ-да академик Алшынбай Рақышұлы Рақышевқа арналған мемориалдық тақта ашылды

17.04.2025

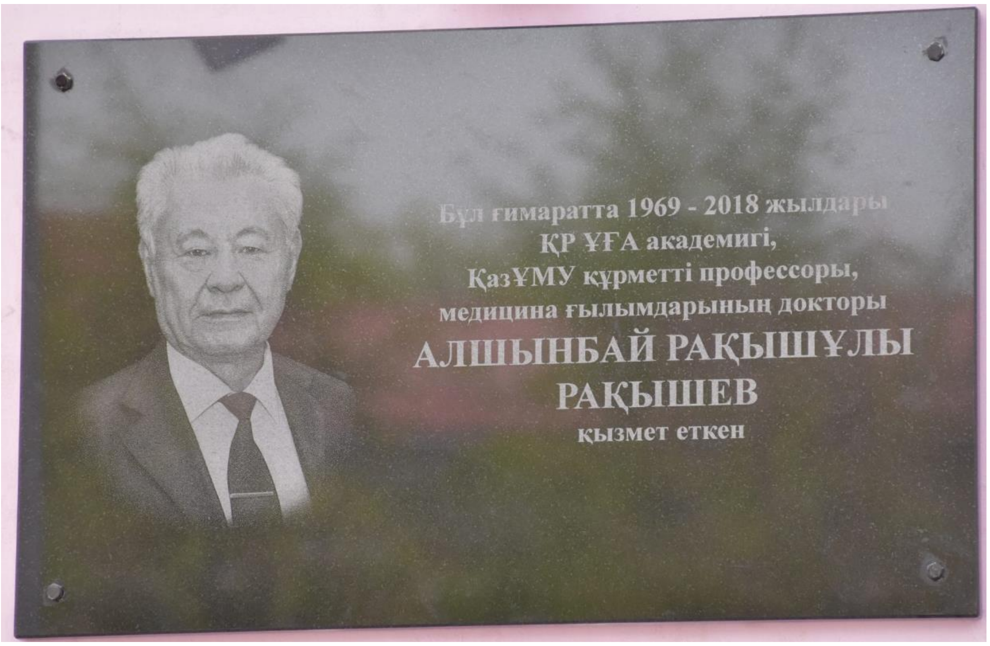

2025 жылғы 17 сәуір күні Санжар Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университетінде медицина ғылымдарының докторы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі, профессор Алшынбай Рақышұлы Рақышевтің құрметіне мемориалдық тақтаның ашылу салтанаты өтті.

Алшынбай
Рақышев

Рақышев Алшынбай Рақышұлының оқулықтар және оқу-әдістемелік еңбектері

1960

1. Рахишев, А.Р. К морфологии тазового сплетения [Текст]: Автореферат дис. на соис. уч. степ. канд. мед. наук / А.Р. Рахишев.- Ташкент, 1960.- 21 с.

1963

2. Рақышев, А. Анатомия терминдерінің қазақша-орысша- латынша сөздігі [Мәтін]. 1-бөлім. Қозғалу мүшелері: Казахско-русско-латынский словарь анатомических терминов / А. Рақышев.- Алматы: қазақтың мемлекеттік оқу-педагогика баспасы, 1963.- 88 б.

1966

3. Рақышев, А.Р. Анатомия терминдерінің қазақша-орысша- латынша және латынша-орысша-қазақша сөздігі: [Мәтін] = Казахско-русско-латынский и латинско-русско-казахский словарь анатомических терминов. 1-бөлім: сөздік / А.Р. Рақышев.- Алматы: Мектеп, 1966.- 159 б.

1971

4. Рахишев, А. Морфология тазового сплетения [Текст] /А. Рахишев.- Алма-Ата: Казахстан, 1971.- 135 с.

1972

5. Общие закономерности морфогенеза и регенерации: Сборник посв. 50-летию образ. Союза Советских Социалистических Республик. /Ред.кол. А.Р. Рахишев и др.- Алма-Ата, 1972.- 257 с.

1975

6. Браун, А.А. Клетки и ткани живого организма [Текст] / А.А. Браун, А.Р. Рахишев.- Алма-Ата: Казахстан, 1975.- 229 с.

1977

7. Андронова Н.А. Русско-казахский словарь медицинской лексики. Алма-Ата. /Под общ.ред. А.Р. Рахишева, Д.Т. Турсунова.- Алма-Ата: «Мектеп», 1977.- 126 с.
8. Биологическое действие лазерного излучения: экспериментальные и клинические аспекты. Посвящается 60-летию Великого Октября. /Отв.ред. А.Р. Рахишев.- Алма-Ата. 1977. – 153 с.

1992

9. Рақышев, А.Р. Анатомия терминдерінің сөздігі - Словарь анатомических терминов (Казахско русско-латинский, русско -латино-казахский, латино -русско -казахский) [Мәтін] / А.Р. Рақышев.- Алма-Ата: Рауан, 1992.- 143 б.

1994

10. Рақышев, А.Р. Адам анатомиясы (1 кітап): [Текст]: Медициналық жоғары оқу орындарының... студент. арналған оқу құралы /А.Р. Рақышев.- Алматы: Білім, 1994.- 416 б.
11. Рақышев, А.Р. Анатомия терминдерінің сөздігі [Мәтін] /А.Р. Рақышев.- Алматы: Демеу, 1994.- 144 б.
12. Рақышев, А.Р. Организмнің нәзік құрылысы.Гистология [Мәтін]: Учебник / А.Р. Рақышев.- Алматы: Санат, 1994.- 168б.
13. Рахишев, А.Р. Словарь анатомических терминов [Текст] /Алшынбай Рахишевич. Рахишев.- Алматы: Рауан, 1994.- 143 с.

1995

14. Ракышев, А. Адам анатомиясы.(II кітап) [Мәтін] /А. Ракышев.- Алматы: Білім, 1995.- 272 б.
15. Айтбембетов, Б. Клиникалық терминдердің орысша-қазақша қысқаша сөздігі [Текст] / Б. Айтбембетов, А. Рахишев.- Алматы, 1995.- 68 с.
16. Айтбембетов, Б. Краткий русско-казахский словарь клинических терминов (А-Я) [Текст] / Б. Айтбембетов, А. Рахишев.- Алматы, 1995.- 68 с.

1999

17. Муминов, Т. Медицинский словарь [Текст]: Русско-казахский /Т. Муминов, А. Рахишев.- Каз.Гос.Мед.ун-т им. С.Д. Асфендиярова.- Алматы: Атамұра, 1999.- 312 с.

2003

18. Момынов, Т.А. Ағылшынша-қазақша медициналық сөздік. [Мәтін]: С.Ж. Асфендияров ат-ғы Қаз.ҰМУ /Т.А. Момынов; А.Рақышев, Г.Ақжігітов.- Алматы: "Кітап баспасы", 2003.- 600 б.
19. Рахишев, А. Международная анатомическая номенклатура [Текст] /А. Рахишев.- Алматы: Асем-систем, 2003.- 296 б.

2004

20. Рақышев, А.Р. Адам анатомиясы [Мәтін]. 1-кітап: Оқулық. /А.Р. Рақышев; С.Ж.Асфендияров ат-ғы ҚазҰМУ.- Алматы: ҚазҰМУ, 2004.- 420 б.
21. Рақышев, А. Адам анатомиясы [Текст]. 2-кітап: Медициналық ЖОО сонымен бірге биология пәні оқылатын оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық / А. Рақышев; С.Ж.Асфендияров ат-ғы ҚазҰМУ.- Алматы: ҚазҰМУ, 2004.- 432 б.

2006

22. Рақышев, А.Р. Адам анатомиясының атласы: [Текст] = Атлас анатомии человека:. Том 1. Тірек және қимыл мүшелері - Органы опоры и движения: Оқу құралы: Оқулық / А.Р. Рақышев.- Алматы: "Кітап" баспасы, 2006.- 320 с.
23. Рақышев, А.Р. Адам анатомиясының атласы, латын, қазақ және орыс тілдерінде [Текст] = Атлас анатомии человека на латинском, казахском и русском языках. Т 2. Ішкі ағзалар, внутренние органы: Медициналық ЖОО сонымен бірге биология пәні оқылатын оқу орындарының студенттеріне арналған:: Оқу құралы / А.Р. Рақышев.- Алматы: "Кітап баспасы", 2006.- 320 б.
24. Рақышев, А. Адам анатомиясының атласы, латын, қазақ және орыс тілдерінде [Текст]. Т.3. Жүрек - тамырлар жүйесі - Сердечно-сосудистая система = Атлас анатомии человека. (На лат., каз., рус.яз.): Медициналық ЖОО сонымен бірге биология пәні оқылатын оқу орындарының студенттеріне арналған оқу құралы /А. Рақышев; ҚазҰМУ им.С.Д.Асфендиярова.- Алматы: "Кітап" баспасы, 2006.- 320 б.
25. Рақышев, А. Адам анатомиясының атласы. [Текст]. Т4. Атлас анатомии человека.(На лат., каз., рус.яз.) / А. Рақышев.- Алматы, 2006.- 304с.

2009

26. Рақышев, А. Адам анатомиясы [Мәтін]. 1-кітап: Медициналық ЖОО сонымен бірге биология пәні оқылатын оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық / А. Рақышев.- түзетілген ж/ә толықтыр. 2-ші басылым.- Алматы: ТОО "Издательская компания "HAS", 2009.- 420 б.
27. Рақышев, А. Адам анатомиясы [Мәтін]. 2-кітап: Медициналық ЖОО сонымен бірге биология пәнін оқылатын инс-т студен-не арн. оқулық / А. Рақышев.- 2-ші түзетілген ж/е толықтырылған бас.- Алматы: ҚазҰМУ, 2009.- 432 б.

2011

28. Қияшев, Д.Қ. Фармация және фармакология терминдерінің орысша-қазақша түсіндірме сөздігі [Мәтін]: ҚР. ДСМ. С.Ж. Асфендияров ҚазҰМУ / Д.Қ. Қияшев, М.Д. Қияшев; Жалпы ред.басқарған А.Р.Рақышев.- Алматы: Литтера, 2011.- 196 б.
29. Рақышева, А. Адам анатомиясындағы халықаралық атау-терминдер. (Латын, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде) [Текст] / А. Рақышева.- Алматы: Кітап, 2011.- 328 б.
30. Рақышев, А.Р. Адам анатомиясындағы халықаралық атау-терминдер [Мәтін] / А.Р. Рақышев.- Алматы: Кітап, 2011.- 328 б.
31. Рақышев, А.Р. Қалыпты анатомия кафедрасының мемлекеттік тілдің қолдану аясын дамытуға қосқан үлесі [Мәтін] / А.Р. Рақышев, Б.Ш. Шәкенов // Қазақстан Республикасындағы ұлттық медициналық терминологияның қалыптасуы мен даму жолдары: Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары 22 сәуір, 2011 ж.- 2011.- Б.239-240.

2014

32. Рақышев, А.Р. Адам денесі [Мәтін] = Сүйектер туралы ілім.Сүйектер қосылысы туралы ілім.Бұлшықеттер туралы ілім: Оқулық : в 3-хт. Т 1 / А.Р. Рақышев.- Москва: ГЭОТАР-МЕДИА, 2014.-456 б.
33. Рақышев, А.Р. Адам денесі [Мәтін]. 3-томдық. Том 2. Асқорыту жүйесі.Тыныс алу жүйесі. Несеп-жыныс жүйесі. Эндокриндік бездер. Тамырлау туралы ілім. Лимфа жүйесі: Оқулық. /А.Р. Рақышев.- 3-ші басылым.- Москва: ГЭОТАР-МЕДИА, 2014.- 472 б.

2015

34. Рақышев, А.Р. Адам денесі. 3 томдық [Мәтін]. Т. 2. Асқорыту жүйесі. Тыныс алу жүйесі. Несеп-жыныс жүйесі. Эндокриндік бездер. Тамырлау туралы ілім. Лимфа жүйесі: оқулық / А.Р. Рақышев.- М.: ГЭОТАР-Медиа, 2015.- 472 б.
35. Рақышев, А.Р. Адам денесі [Мәтін]. 3 томдық. Том 3. Жүйке жүйесі. Сезім мүшелері: С.Ж.Асфендияров ат-ғы ҚазҰМУ /А.Р. Рақышев.- М.: ГЭОТАР-МЕДИА, 2015.- 376 б.

2021

36. Қалдырған ізің мәңгілік. Академик НАН РК, профессор Рахишев Алшынбай Рахишевич [Мәтін]: Ғалым, ұстаз Алшынбай Рақышевті еске алғанда.- Алматы, 2021.- 48 б.

МАЗМҰНЫ

1. Рақышев Алшынбай Рақышұлы өмірбаяны ----------------------------3-4

2. Биография академика Алшынбая Рахишева ---------------------------5-32

3. ҚАЛДЫРҒАН ІЗІҢ МӘҢГІЛІК...
   (Ғалым-ұстаз Алшынбай Рақышұлын еске алғанда) -----------------33-35

4. ТУҒАН ЖЕР - АЛТЫН БЕСІГІМ ---------------------------------------36-46

5. ҚазҰМУ-да академик Алшынбай Рақышұлы
   Рақышевқа арналған мемориалдық тақта ашылды -------------------47-48

6. Рақышев Алшынбай Рақышұлының оқулықтар
   және оқу-әдістемелік еңбектері ---49-53

С.Ж. АСФЕНДИЯРОВ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ МЕДИЦИНА УНИВЕРСИТЕТІ

РАҚЫШЕВ АЛШЫНБАЙ РАҚЫШҰЛЫ

БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ КӨРСЕТКІШ

С.Ж. Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық Медицина Университеті

Алматы қаласы, Төлеби көшесі, 88